

2020-11-18

Demokratiminister Amanda Lind
kulturdepartementet.registrator@regeringskansliet.se;

Hej Amanda Lind!

Hur kommer det sig att Försvarets materielverk (FMV) får spränga granater i Vätern, som är en dricksvattentäkt för ca 300 000 människor och ett unikt och sårbart ekosystem som enligt lag ska skyddas med Natura 2000-regler?

Är detta möjligt utan att trampa på demokratins och rättsstatens principer? Det vill vi att du Amanda Lind, som är vår demokratiminister, utreder!

Idag, den 18 november, är det tio år sedan Försvarets materielverk (FMV) fick tillstånd av länsstyrelsen att använda Vätern som skjutmål. Att detta tillstånd får fylla tio år är en sorg för vår demokrati – och en skam för svensk miljöförvaltning.

FMV har utnyttjat ett undantagsvillkor i detta tillstånd till hänsynslösa granatbeskjutningar av norra Vätern, helt nära fiskeförbudsområden och till och med mitt under fiskens lekperiod. Aktion Räd Vätern har överklagat till länsstyrelse och mark- och miljödomstol. Vi har anmält villkorsbrott till Åklagarmyndigheten. Vi har krävt att både tillsynsmyndigheten, Försvarsinspektören FIHM, och miljödepartementet ska agera.

Nu vädjar vi till dig, Amanda Lind, att initiera en granskning av hur FMV:s tillstånd kom till och hur det används idag.

Redan före andra världskriget och under kalla kriget användes Vätern som militär måltavla. Bland annat yrkesfiskarna protesterade i omgångar. Till sist ingrep regeringen med ett beslut som fortfarande citeras på Försvarmaktens [hemsida](#): "Skjutning med brisant

ammunition (det vill säga skjutning med granater som exploderar över mark eller vattenytan) är förbjuden i Vättern sedan 1978.”

Utan att Högkvarteret ens noterat vad som pågår (?) sker sedan 2015 upprepade provskjutningar med artilleripjäsen Archer ut över Vättern från FMV:s provplats norr om Karlsborg. Hundratals 40-kilos spränggranater exploderar i eller ovanför vattenytan och får husgrunder att skaka milsvida omkring. Tryckvågen slår mot vattenytan och skadar fisk, rom och yngel och andra livsformer i sjön, samtidigt som granatsplitter och sprängämnesrester innebär långsiktiga skadeverkningar.

Tillsynen från den försvarsinterna kontrollmyndigheten Försvarsinspektören för Hälsa och Miljö (FIHM), är obefintlig. När Aktion Rädda Vättern meddelar FIHM att granatbeskjutning har ägt rum är det oftast en nyhet för inspektörerna. FIHM:s åtgärd blir sällan mer än att ringa FMV och fråga om verksamheten skett enligt tillståndet.

Inte ens FMV:s lagstadgade [miljörapport](#) redovisar miljöpåverkan. Där står att skjutningar över Vättern har ”genomförts med anslag och luftbrisad”. 2 548 skjutningar har ”genererat utsläpp till vatten...”. Inte en tillstymmelse till analys hur detta kan ha skadat de arter som enligt lag ska skyddas av art- och habitatdirektivet i den Natura 2000-klassade sjön!

Hur är detta möjligt? För tio år sedan, den 18 november 2010, fick FMV ett förnyat tillstånd att använda Vättern som skjutfält. Prövningen gick rekordsnabbt och inte ens alla kommuner som använder Vättern som dricksvattentäkt fick delta i samråd. Miljökonsekvensbeskrivningen saknade fullständigt all analys av vad till exempel brisant ammunition kan ställa till med för de arter som ska skyddas enligt miljöbalkens 7 kapitel. Tillståndet vann tyvärr laga kraft utan att någon hann överklaga.

Detta sorgliga jubileum uppmärksammar vi ikväll genom att tända eldar på flera platser runt Vättern. I likhet med gamla tiders vårdkasar varnar vi varandra för fara. Eftersom Försvarsmakten och myndigheterna hittills nonchalerat våra krav vänder vi oss nu till politikerna: se till att FMV:s miljöfarliga tillstånd omprövas!

De objektiva skälen för omprövning är många:

1. Det saknas utredningar om påverkan på de arter som Natura 2000 ska skydda.
2. Villkoren i tillståndet är enligt [Åklagarmyndigheten](#) så oprecisa att de inte fungerar för juridisk prövning (och därmed inte heller för tillsyn).
3. Mark- och miljödomstolen i Vänersborg tolkar tillståndet som att granatbeskjutning endast får ske i undantagsfall och [uppmånade](#) regeringen att upphäva skjutstillfället vecka 44 under 2016.
4. Västra Götalands länsstyrelse tror tvärtom: ”Det framgår vidare inte av tillståndet något om att... /brisant ammunition/... endast får användas i undantagsfall...”¹
5. Tillsynsmyndigheten FIHM tror också att den enda begränsningen för användning av

¹ Mejlkonversation med länsstyrelsens Vattenavdelning 23 oktober 2020 13:24.

brisant ammunition är den totala maxgränsen för stålskrot ut i Vättern: 15 400 kg/år. Trots att det tydligt står i [tillståndet](#) att "Brisader i vattnet ska om möjligt undvikas helt."²

6. Försvarmakten själv sprider uppgiften att brisant ammunition är förbjuden sedan 1978.

Tack vare Aktion Rädda Vätterns (ARV) överklaganden under våren och hösten 2016 stoppades FMV:s granatbeskjutningar tillfälligt från och med regeringens inhibitionsbeslut 2016. Året därpå testade FMV att [spränga granater](#) utan överenskommelse med länsstyrelsen. Man sa då att granaterna briserade lite ovanför vattenytan och därför inte krävde något samråd. Detta bedrägliga förfarande polisanmälades av ARV och under åklagarens utredning minskade granatattackerna. Åklagaren inledde dock aldrig någon förundersökning med hänvisning till att villkoren i tillståndet var alltför oprecisa. Ytvattenbrisad, luftbrisad, målområde, riskområde – inget av detta är definierat i tillståndet.

Under 2019 övergick FMV och länsstyrelsen till muntliga överenskommelser per telefon om hur och när granaterna får sprängas i Vättern. Tillsynsmyndigheten FIHM informerades inte. Länsstyrelsen diarieförde inte ens överenskommelserna. Närboendes klagomål avvisades av mark- och miljödomstol med [motiveringen](#) att "Muntliga och konkludenta uttalanden utgör momentana händelser, som inte kan upphävas eller ändras i efterhand genom ett överklagande". Efter våra protester diariefördes dock några samråd under rubriken "Tjänsteanteckning vid samtal".

I år har sprängningar skett regelbundet upprepade gånger, till och med nu mitt under rödingens, örtingens och sikens lekperiod i oktober-november. Nu sker det utan länsstyrelsens medverkan överhuvudtaget, eftersom FMV meddelat att granaterna briserar ovanför vattenytan och därför inget samråd behövs enligt deras tolkning av miljötillståndet.

När hundratals och åter hundratals boende runt Vättern skriver till FMV och klagar på de kraftiga explosionerna som skrämmer både människor och djur och skakar husgrunder får de endast till svar "FMV:s provverksamhet utförs enligt de tillstånd som FMV fått av Länsstyrelsen. Vi hjälper till att försvara Sverige." Inget sägs om att FMV har alternativa möjligheter att utprova Archer. Provskjutningar har skett på skjutfälten i Älvdalen och Ravlunda.

Myndigheternas agerande är skandalöst. FMV:s tillstånd har tillkommit utan hänsyn till fågeldirektivet, art- och habitatdirektivet och vattendirektivet. Totalförsvarets riksintresse är underordnat dessa EU-direktiv. Försvarsverksamheterna får heller inte ske i strid med 1, 2, 5, 6 och 7 kapitlet i miljöbalken.

Myndigheternas agerande strider också mot demokratiska principer och regelverket i Århuskonventionen, som ska ge allmänheten tillgång till information och deltagande i beslutsprocesser samt tillgång till rättslig prövning i miljöfrågor. Bristen på samråd i

² Sid. 39 i tillståndet.

samband med prövningen och hanteringen av klagomål står i direkt strid mot denna FN-konvention som både EU och Sverige undertecknat.

Efter tio år är det möjligt och rimligt att ompröva FMV:s tillstånd. Tillstånds- och tillsynsmyndigheterna har hittills vägrat lyssna. Miljödepartementet tror att FMV "omfattas av de högt ställda kraven i miljöbalken." (Mejlsvar från departementssekreterare 4 november.)

Därför uppmanar vi nu dig, Amanda Lind, att ta initiativ till en grundlig granskning av hur FMV:s tillstånd kom till och hur det används idag. Verksamheten måste genomgå en ny miljöprövning där vår befintliga miljölagstiftning respekteras och används fullt ut.

Med vänlig hälsning
Elisabeth Lennartsson
Ordförande
Aktion Rädde Vättern